

XATSHUNOSLIK EKSPERTIZASI SOHASINING AYRIM TUSHUNCHALARI HAQIDA

Mamatqodirova Zuhra

Namangan davlat universiteti filologiya fakulteti amaliy filologiya yo'nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada xatning mualliflik ekspertizasi, uning maqsadlari, vazifalari, usullari shuningdek uning xususiyatlari va sud ekspertizasida qo'llanishi haqida so'z ketadi. Ushbu sohaning mazmun va mohiyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: xatning mualliflik ekspertizasi, maktubning mazmuni, grafologik tahlil, lingvistik tahlil, diagnostika vazifalari.

ABOUT SOME CONCEPTS OF THE FIELD OF EXPERTISE LETTER SCIENCE

Annotation: This article talks about the author's examination of the letter, its goals, tasks, methods, as well as its features and use in forensic examination. The content and essence of this field will be revealed.

Key words: authorship examination of the letter, content of the letter, graphological analysis, linguistic analysis, diagnostic tasks.

KIRISH

Xatning mualliflik ekspertizasi sud ekspertizasida muhim vosita bo'lib, yozma hujjatning muallifligi va haqiqiylikini aniqlash imkonini beradi. Ushbu uslub xatning qo'lyozmasi, uslubi va boshqa xususiyatlarini tahlil qilishga asoslangan bo'lib, uning muallifi haqidagi ma'lumotlarni ochib beradi. Shu munosabat bilan biz yozuvni mualliflik ekspertizasining maqsadlari, vazifalari, usullari shuningdek uning xususiyatlari va sud ekspertizasida qo'llanilishini ko'rib chiqamiz.

Mavzuning o'rganilishi

Keyingi yillarda Xatshunoslik ekspertizasi sohasining ayrim tushunchalarini ochib berishdagi usul hamda vositalarini o'rganishga oid tadqiqotlar ko'paydi. Jumladan, Rahimqulova L¹, Yo'ldosheva Y², Eraliyeva S³, Musulmonova K⁴, Bolatova A,

¹ Rahimqulova L. Ijtimoiy tarmoq yozishmalarining lingvistik ekspertizasi. Psixolingvistik tahriri. // Образование наука и инновационные идеи в мире. №24, ч.2. Июль, 2023. - С.49-56

² Yo'ldasheva Y. Grafologiyaning amaliy ahamiyati. //Home/Archives/Vol. 2No. 14 (2023): Innovations in Technology and Science Education

³ Eraliyeva S. Lotin yozuvidagi harf shakllarida shaxs-gender xususiyatlarining aks etishi va uning lingvistik ekspertizasi. // "Science and education" Scientific journal/ impact factor 3838 15jif) February 2023/Volume 4 issue2

⁴ <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss1/S-pp227-232>

Makarova I⁵, Jukova N.A, Doljenko N.I⁶, Golev N.D⁷, Anisimov K.V⁸ kabi olimlar ushbu sohaning turli jabhalarini tadqiq etganlar, nazariy asoslab berganlar.

Tavsifiy metoddan foydalanildi.

Tahlillar

Xatning muallif ekspertizasi – bu xatning mazmuni, uslubi, qo'lyozmasi va boshqa belgilarini tahlil qilish asosida uning muallifligini aniqlash imkonini beruvchi tadqiqot usuli. Ushbu ekspertiza sud-tibbiyot fanida hujjatlarni qalbakilashtirish, tahdid, shantaj va xat muhim dalil bo'lgan boshqa turdagi jinoyatlarni tekshirish uchun qo'llaniladi.

Yozuvning mualliflik tekshiruvi yozuvning turli jihatlarini tahlil qilishni o'z ichiga oladi, masalan:

Maktubning mazmuni – lug'at, grammatika, muayyan muallifni ko'rsatishi mumkun bo'lgan fikrlarni ifodalash uslubi va xususiyatlari tahlil qilinadi.

Qo'l yozuvi – muallifning qo'l yozuvini, shu jumladan harflarning o'lchami, shakli va qiyaligi, shuningdek, imzoning xususiyatlari va xatning boshqa elementlarini o'rganadi.

Tildan foydalanish – ma'lum bir muallif bilan bog'lanishi mumkun bo'lgan noyob so'zlar yoki iboralarni tahlil qiladi.

Stilistik xususiyatlar – yozuv uslubining o'ziga xos xususiyatlari, masalan, metafora, analogiya, hissiy rang berish va ma'lum bir muallif bilan bog'liq bo'lishi mumkun bo'lgan boshqa xususiyatlar o'rganiladi.

Yozuvning mualliflik tekshiruvi tilshunoslik, psixologiya va kriminologiya sohasida tajriba va maxsus bilimlarni talab qiladi. Mutaxassislar xatlarning qiyosiy tahlilini o'tkazadilar, ularni shubhali yoki boshqalardan ma'lum bo'lgan yozuv na'munalari bilan solishtirib uslub va qo'l yozuvidagi o'xshashlik va farqlarini aniqlashadi.

Xatning mualliflik ekspertizasi natijalari sudda dalil sifatida ishlatilishi mumkin, bu xatning muallifligini aniqlashga va aybdorlarni javobgarlikka tortishga yordam beradi.

Mualliflik xatini ko'rib chiqishning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

Mualliflikni aniqlash.

Xatni mualliflik ekspertizasining asosiy vazifasi xat muallifini aniqlashdan iborat. Mutaxassislar muallif kim bo'lishini aniqlash uchun yozuv uslubi, qo'l yozuvi, leksik va grammatik xususiyatlarini tahlil qiladi.

Namunalar bilan taqqoslash.

Maqsadlariga erishish uchun ekspertlar xatni shubhali yoki boshqa shaxslarning ma'lum yozuv namunalari bilan solishtiradilar. Yozuv va aniq muallif o'rtasida

bog'liqlik mavjudligini aniqlash uchun ular uslub, qo'l yozuvi, tildan foydalanish va boshqa xususiyatlardagi o'xshashlik va farqlarni qidiradi.

Psixologik xususiyatlarni tahlil qilish.

Muallifning maktub ekspertizasi muallifning psixologik xususiyatlarini tahlil qilishni ham o'z ichiga oladi. Mutaxassislar xatda ifodalanishi mumkin bo'lgan hissiy fon, individual xususiyatlar, motivlar va niyatlarni o'rganadilar. Bu muallifning profilini yaratishga va uning shaxsiyati haqida xulosa chiqarishga yordam beradi.

Ekspert xulosasini tayyorlash.

1 ta tahlilini o'tkazgandan so'ng, ekspertlar ekspert xulosasini tuzadilar, unda ular o'zlarining kuzatishlari, xulosalari va tavsiyalarini tavsiflaydilar. Ushbu xulosa sud xatning muallifligini tasdiqlash yoki rad etish uchun dalil sifatida ishlatilishi mumkin. Xatni mualliflik ekspertizasining maqsad va vazifalari jinoyat va sud ishlarini tergov qilishda muhim ahamiyatga ega bo'lishi mumkin bo'lgan xat muallifligini to'g'ri va ishonchli aniqlashga erishishga qaratilgan.

Yozishni muallif tomonidan ko'rib chiqish usullari va uslublari.

Yozuvning mualliflik tekshiruvini mualliflikni aniqlash uchun yozma namunalarni tahlil qilish va taqqoslashning turli usullari va uslublardan foydalanishni o'z ichiga oladi. Quyida ushbu jarayonda qo'llaniladigan asosiy usullar va texnikalarini keltirib o'tamiz:

Grafologik tahlil.

Grafologik tahlil qo'l yozuvi va yozuvning boshqa grafik xususiyatlarini o'rganishga asoslanadi. Mutaxassislar harflarning o'lchami, shakli va qiyaligi, shuningdek, yozish bosimi va tezligini tahlil qiladilar. Shuningdek, ular imzo va xatning boshqa elementlariga, masalan, muhrga e'tibor berishadi.

Lingvistik tahlil.

Lingvistik tahlil leksik, grammatik tadqiqotlarni o'z ichiga oladi⁵.

Diagnostika vazifalari quyidagi masalalarni hal qilishga yordam beradi.

1. Qo'l yozuvi erkak yoki ayol tomonidan qilinganligi,
2. Qo'lyozma matn muallifi qaysi yosh guruhiga mansub ekanligini,
3. Qo'lda yozilgan matn (imzo) g'ayrioddiy muhitda (masalan, sovuqda, ijrochi uchun g'ayrioddiy holatda va hakazo), yozuvchining g'ayrioddiy holatida (alkagol yoki giyohvandlik, holat) borligi yoki yo'qligi, ataylab o'zgartilgan qo'l yozuvi, ma'lum bir shaxsning yozuviga taqlid qilish, chap qo'l bilan,

⁵ <https://nauchniestati.ru/spravka/avtorovedcheskaya-ekspertiza-pisma/>

4. Ushbu matnga boshqa shaxs tomonidan biron soʻz yoki raqam qoʻshilganligi haqida,

Qoʻl yozuvi ekspertizasi obyektlari qoʻlda yozilgan hujjatlar, qoʻlda yozilgan matnlarning parchalari, qisqa eslatmalari (xat va raqamli) va imzolardir.

Qoʻl yozuvi tekshiruv bilan hal qilingan masalalar, qoʻl yozuvi ekspertizasiga yuborilgan namunalardir.

Qoʻl yozuvi ekspertizasini oʻtkazish uchun ekspertlarga tekshirilayotgan hujjat (asl) va qiyosiy namunalardir taqdim etiladi, ular bepul, eksperimental yoki shartli ravishda bepul boʻlishi mumkin.

Tekin namunalardir jinoyat ishi qoʻzgʻatilgunga qadar (fuqarolik protsessi boshlanishidan) oldin va unga hech qanday aʻloqasi boʻlmagan holda tuzilgan qoʻlyozmalar va imzolardir. Ular shaxsiy va rasmiy yozishmalar, avtobiografiyalar, anketalar, bayonotlar, eslatmalar, kundaliklar, ish haqi varaqalari va kassa orderlaridagi imzolar va oʻz qoʻli bilan yozilgan boshqa matnlarni oʻz ichiga olishi mumkin. Bu namunalarni ish, oʻqish joyi, militsiya, aloqa, banklar, harbiy xizmat koʻrsatish boʻlimlarida, uyda yoki qarindosh-urugʻlarida va hokazolarda topish mumkin, agar ular topilsa, ularning haqiqatda yozilganligini tekshirish kerak. qoʻlyozma yoki imzoni bajarishda gumon qilingan shaxs tomonidan. Bepul namunalardir oʻrganilayotgan matn bilan bir xil tilda yozilishi kerak. Nisbatan barqarorligiga qaramay, odamning qoʻl yozuvi vaqt oʻtishi bilan oʻzgarishi mumkinligi sababli, bepul namunalardir koʻrib chiqilayotgan hujjat bilan taxminan bir vaqtning oʻzida toʻldirilishi maqsadga muvofiqdir. Agar buning iloji boʻlmasa, qoʻlyozmasi tekshirilayotgan shaxs oʻtgan davr mobaynida qoʻl yozuviga taʻsir qiluvchi biron bir kasallik (masalan, koʻz kasalliklari, qoʻl kasalliklari, ruhiy kasalliklar va boshqalar) bilan kasallanganmi yoki yoʻqligini aniqlash kerak. Amaldagi qoʻl yozuvi turi hujjat mazmuniga bogʻliq. Shuning uchun katta hajmli qoʻlyozmalarni oʻrganishda shunga oʻxshash qiyosiy materiallar taqdim etiladi. Namunalardir matn bilan bir xil sharoitda (masalan, tik turgan holda, bir xil holatda) toʻldirilishi kerak. Yozish surʻati saqlanib qolishi kerak va agar qoʻlyozma har qanday shriftga taqlid qilingan boʻlsa, xuddi shu tarzda yozilgan bepul namunalarni izlash kerak.

Eksperimental namunalardir ekspertiza uchun maxsus tayyorlangan. Ular yuqoridagi barcha parametrlar boʻyicha oʻrganilayotgan qoʻlyozma (imzo) bilan taqqoslanadigan boʻlishi kerak. Namunalarni tanlash uchun oʻrganilayotgan hujjatdagi soʻzlar yoki iboralarni oʻz ichiga olgan matn diktant qilinadi yoki subyektga hujjat (avtobiografiya) tuzish tavsiya etiladi. Tinish belgilari koʻrsatilmaydi, soʻzlarning imlosi tushuntirilmaydi, yozuvchidan oʻzi toʻgʻri deb hisoblaganicha yozish soʻraladi.

Eksperimental qo'lyozma namunalari qo'lyozmani (imzoni) har qanday shaklda va hajmda (ayniqsa, yozuvchining holatini aniqlash uchun muhim) bajarilishi uchun kutilgan shartlarga imkon qadar yaqin sharoitlarda tanlanishi mumkin; ularni ishlab chiqarish jarayonida yozuv jarayonini kuzatish mumkin. Biroq, ularni ijro etayotganda, yozuvchi o'z yozuvini ataylab buzishga harakat qilishi mumkin.

Shartli bepul qo'lyozma va imzo namunalari – jinoyat ishi qo'zg'atilgandan keyin (fuqarolik protsessi boshlangandan) keyin tuzilgan, lekin ekspertiza uchun materiallarni tayyorlash bilan bog'liq bo'lmagan hujjatlardagi qo'lyozmalar va imzolar. Surishtiruv bayonnomalari, tushuntirishlar, shikoyatlar, iltimosnomalar va ish yuritish jarayonida to'ldirilgan boshqa qo'lyozmalar shular jumlasidandir.

Qo'l yozuvi ekspertizasi qo'lda yozilgan matn yoki imzoni tuzgan shaxsni, uning jinsi va yoshini, qo'lda yozilgan hujjatlar, yozuvlar yoki imzolarning har xil turlari tuzilgan shartlar va holatlarni aniqlash maqsadida o'tkaziladi.

Ushbu maqsadlarga muvofiq, qo'l yozuvi tekshiruvining identifikatsiyalash muammolarini hal qilishda quyidagi savollarni berish mumkin:

1. Ko'rsatilgan shaxslardan kim ushbu hujjatga qo'lda yozilgan matnlar, alifbo yoki raqamli yozuvlarni kiritgan?
2. Muayyan shaxs, o'zi yoki boshqa shaxs nomidan kim imzolagan?
3. Turli hujjatlardagi matnlarni (imzolarni) yoki matnning alohida qismlarini bitta hujjatda bir yoki turli shaxslar bajargan⁶.

ADABIYOTLAR:

1. Голев Н.Д. Юрислингвистика и лингвоконфликтология (к типологии языковых конфликтов)// Современная филология: актуальные проблемы, теория и практика : сб. мат-ов IIмежд. науч.конф., 10 –12 сентября 2007 г. / гл. ред.
2. MacDonald, P. "We All Make Mistakes!". Analysing an Error-coded Corpus of Spanish University Students' Written English, in Complutense Journal of English Studies, 24, 2016, 103-129.
3. Malkolm Koulxard, Tim Grant va Krzistof Kredens, Sud-huquq tilshunosligi. Sotsiolingvistikaning SAGE qo'llanmasi, Rut Vodak, Barbara Jonstoun va Pol Kersvill tomonidan tahrirlangan.—SAGE, 2011.
4. Mamasiddiqov M. Sud ekspertizasi rivojlanish va takomillashuv bosqichida. Maqola. minjustuz.ru.
5. Mengliev B., Karimov R. Theoretical fundamentals of uzbek-english parallel corpus \Journal of critical reviews issn-2394-5125 vol 7, issue 17, 2020.

⁶ <https://studfile.net/preview/7739723/page:26/>

6. Milom V.L. Native Language Analysis in Forensic Linguistic Contexts: A Pilot Study Using Four Languages. 2019, -52 p.
7. Мўйдинов Қ. Ўзбек тили суд нутқи лексикаси: Филол.фан. докт ... дисс. автореф.—Тошкент, 2019—53 б.
8. Mengliyev B. Amaliy filologiya istiqbollari va uning “Davlat tili to‘g‘risida”gi Qonun ijrosiga uyg‘unligi imkoniyatlar eshigining “kalit”i. Ma’rifat gazetasi.2015yil 10-oktabr.
9. Наумов В.В. Лингвистическая идентификация личности.Монография. — Москва: КомКнига, 2006. —240 с.
10. Ruziyeva Nigora “Isajon Sultonning “Genetik” romanida metaforalarning qo‘llanishi “ European Science International Conference 2023.
11. Samigova U. “Filologiya fanlarini rivojlantirish yo‘lidagi tadqiqotlar” 2022.
12. Xolmatova G. Lingvistik ekspertizada grafologiyaning roli // – Scientific Journal Impact Factor ISSN 2181-1784 VOL 1, ISSUE 3, 2021.
13. Xudoyberganova D. Matnning antroposentrik tadqiqi - Toshkent; Fan, 2013.
14. Xasanov SH.X, Nuriddinov S.S, Xusanov A.D, Eshmetov I.E, Kriminalistik ekspertizalarni o‘tkazishdagi xatolar: O‘quv-metodik qo‘llanma – T.: O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2015. – 68 b.
15. Xolmatova G. Lingvistik ekspertizada grafologiyaning roli// –Scientific Journal Impact Factor ISSN 2181-1784 VOL 1, ISSUE 3, 2021.
16. Ярощук И.А., Жуеова Н.А., Долженко Н. И. Лингвистическая экспертиза. Белгород,—2020.